

Projekto ataskaita

Baltijos žalių veiksmai siekiant sumažinti Baltijos jūros taršą pavojingomis medžiagomis (2009–2012 m.)
Projekto Nr. LIFE07 ENV EE 0001222

Šis leidinys parengtas vykdant projektą „Baltijos šalių veiksmai siekiant sumažinti Baltijos jūros taršą pavojingomis medžiagomis“ (BaltActHaz), kurį remia finansinis Europos Bendrijos instrumentas LIFE+, Estijos Aplinkos apsaugos investicijų centras, Lietuvos ir Latvijos Aplinkos ministerijos, Estijos Socialinių reikalų ministerija.

Parengė:

Laura Stančė, Baltijos aplinkos forumas, Lietuva
 Katrin Juhanson, Baltijos aplinkos forumas, Estija
 Valters Toropovs, Baltijos aplinkos forumas, Latvija

Leidinio parengimą ir išleidimą rėmė Europos Bendrijos finansinis instrumentas LIFE+. Šio dokumento turinys nėra oficiali ES nuomonės išraiška. Visą atsakomybę už jo turinį prisiima viešoji įstaiga „Baltijos aplinkos forumas“.

© Baltijos aplinkos forumas, Estija
 Liimi 1, 10621 Talinas, Estija
 Tel: + 372 6 597 028
 Faksas: + 372 6 597 027
 www.bef.ee

2012 m.

Atspausdinta ekologiškais dažais ant 100% perdirbto popieriaus.

Įžanga

Nuo 2009 m. sausio 1 d. iki 2012 m. birželio 30 d. nevyriausybinių organizacijų „Baltijos aplinkos forumas“ kartu su 18 partnerių Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje vykdė Europos Bendrijos finansinio instrumento LIFE+ remiamą projektą „Baltijos šalių veiksmai siekiant sumažinti Baltijos jūros taršą pavojingomis medžiagomis“. Be minėto finansinio instrumento LIFE+, projektą finansavo Estijos Aplinkos apsaugos investicijų centras, Estijos Respublikos Socialinių reikalų ministerija, Latvijos Respublikos Aplinkos apsaugos ir regioninės plėtros ministerija bei Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija.

Šiuo projektu siekėme prisidėti prie Baltijos jūros apsaugos, tam tikslui ragindami įvairias valstybės institucijas glaudžiau bendradarbiauti pavojingų medžiagų valdymo srityje bei veiksmingiau įgyvendinti teisės aktus ir kartu stengdamiesi įvairiems suinteresuotiems subjektams suteikti daugiau žinių apie pavojingas medžiagas bei jų mažinimo galimybes.

Pagrindiniai projekto tikslai buvo tokie:

- ištirti pasirinktų pavojingų medžiagų paplitimą Estijos, Latvijos ir Lietuvos vandens aplinkoje
- sustiprinti aplinkos apsaugos leidimų išdavimo sistemos veiksmingumą
- ištirti, kokie yra galimi tokių pavojingų medžiagų šaltiniai
- pagerinti cheminių medžiagų valdymą įmonėse (t.y. jų nustatymą, naudojimą ir pakeitimą kitomis medžiagomis)
- pasiūlyti galimas cheminių medžiagų mažinimo strategijas bei pateikti siūlymus valdžios įstaigoms dėl būsimų vandens aplinkos monitoringo programų
- pagausinti Baltijos šalių suinteresuotų subjektų žinias ir palengvinti jų bendravimą

Projekto metu nuveiktus darbus ir jo rezultatus ypač gerai įvertino Baltijos šalių valdžios įstaigos, tuo pripažindamos mūsų darbų sėkmę ir naudą. Šiame leidinyje pateikiame apibendrintą projekto darbų ir jo rezultatų apžvalgą. Pageidaujantys išsamesnę informaciją ras projekto interneto svetainėje www.baltacthaz.bef.ee, o atspausdintus leidinius visada galima įsigyti vietinėse Baltijos aplinkos forumo įstaigose.

Kodėl turėtume saugoti Baltijos jūrą?

Baltijos jūra – unikali ir kartu trapi ekologinė sistema, kurioje sutinkama daugybė retų gyvūnų ir augalų rūšių bei Europos masto ar net pasaulinės svarbos arealų. Kadangi Baltijos jūra gana sekli, į ją suteka daug stambių upių ir ji yra pakankamai toli nuo vandenyno, jos taršos pavojus yra gerokai didesnis. Be to, Baltijos jūros vanduo pasikeičia tik maždaug kas 30 metų (palyginkime su Šiaurės jūra: kad pasikeistų jos vanduo, tereikia 2–3 metų).

Baltijos jūros baseino šalyse gyvena apie 85 mln. gyventojų, kurie kartu su pramonės įmonėmis įvairiais keliais ir iš įvairių šaltinių į Baltijos jūrą išmeta pavojingas medžiagas, kurios jūros aplinkoje gali išlikti labai ilgai ir maisto grandinėje kauptis iki įvairiems jūrų organizmams toksiško lygio.

Kodėl pasiūlėme šį projektą?

2008 m. ES įsigaliojo naujos direktyvos, kuriomis valstybės narės įpareigojamos pranešti apie prioritetinių bei prioritetinių pavojingų medžiagų paplitimą ir jų koncentraciją vandens aplinkoje. Rengdama paraišką LIFE+ programos finansavimui gauti, projekto komanda puikiai žinojo, kad stinga informacijos apie ES Bendrojoje vandens politikos direktyvoje 2000/60/EB (sutrumpintai BVPD) nurodytų prioritetinių pavojingų medžiagų paplitimą Baltijos šalių paviršiniuose vandenyse bei apie pirminius taršos tokiomis pavojingomis medžiagomis šaltinius. Be to, nė vienoje Baltijos šalyje nėra pakankamai duomenų apie šių pavojingų medžiagų paplitimą paviršiniuose vandenyse ir nuotekose. Nei pramonės įmonės, nei valdžios įstaigos tiksliai nežinojo, kiek pavojingų medžiagų patenka į rinką kartu su žaliavomis ar mišiniais, kiek tų medžiagų išmetama pramoninių procesų metu arba iš produktų, iš kur pavojingos medžiagos patenka į mūsų vandens telkinius. Tai reiškė, kad tol, kol neatsiras patikimų duomenų apie pavojingų cheminių medžiagų naudojimą ir jų išmetimą į aplinką, nebus galima priimti jokių tinkamų ilgalaikių sprendimų.

Be to, pastebėta, kad stiprinant vandenų apsaugos klausimus reglamentuojančių teisės aktų įgyvendinimą ir vykdymą, atskiri teisės aktai nebūdavo pakankamai susiejami. Nors atitinkami teisės aktai ir buvo priimti, tačiau nebuvo parengtos tam tikrų įmonėms aktualių cheminių medžiagų nustatymo priemonės ir metodikos. Taip pat pastebėta, kad norint aplinkos apsaugos leidimus naudoti kaip veiksmingą vandenų apsaugos klausimus reglamentuojančių teisės aktų vykdymo priemonę, būtina reikia pagerinti esamų paraiškų leidimams gauti ir pačių leidimų kokybę. Be to, buvo akivaizdu, kad Estijos, Latvijos ir Lietuvos plačioji visuomenė nepakankamai žino apie pavojingų medžiagų kilmę bei jų poveikį ir todėl nepajėgia iškelti jokių pagrįstų reikalavimų nei pramonės įmonėms, nei valdžios įstaigoms.

Kokių darbų ėmėsi mūsų komanda?

Vykdydami šį projektą, daugiausia dėmesio skyrėme pavojingoms medžiagoms, kurios ES Bendrojoje vandens politikos direktyvoje yra įtrauktos į prioritetinių ir prioritetinių pavojingų medžiagų sąrašą, taip pat Helsinkio konvencijos dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos komisijos (HELCOM) dokumentuose nurodytoms Baltijos jūros aplinkai ypač aktualioms cheminėms medžiagoms bei kai kuriems kitiems teršalams, kurie, mūsų komandos nuomone, Baltijos jūros aplinkai galėtų būti problematiški. Visos minėtos medžiagos yra patvarios, toksiškos, bioakumuliacinės ir todėl pavojingos vandens aplinkai. Siekiant užtikrinti gerą paviršinių vandenų kokybę, reikalaujama, kad valstybės narės mažintų arba nutrauktų tokių cheminių medžiagų naudojimą.

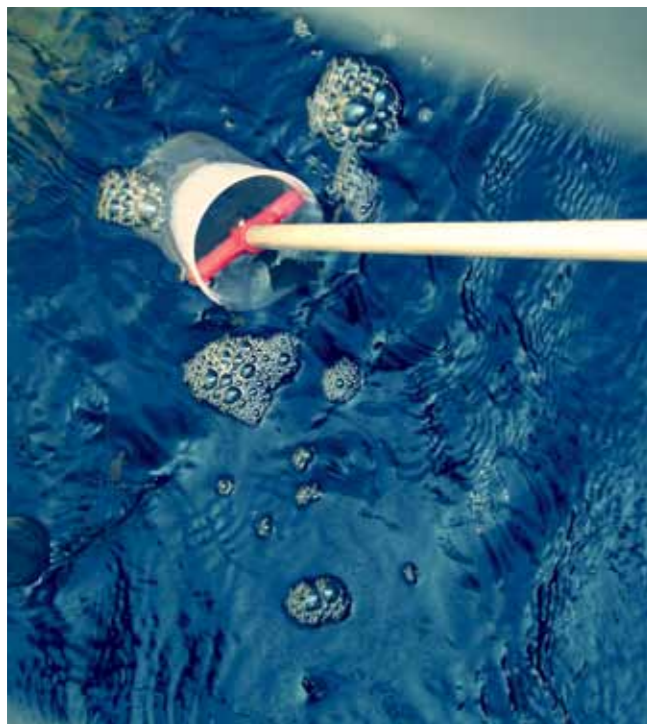
Vykdydami projektą **tyrėme** 130 skirtingų **cheminių medžiagų**, kurios priskiriamos 12 medžiagų grupių (alkilfenoliai ir jų etoksilatai, organiniai alavo junginiai, polibrominti difenilo eteriai, chloralkanai, ftalatai, poliaromatiniai angliavandeniliai, lakieji organiniai junginiai, sunkieji metalai, perfluorintos cheminės medžiagos) **paplitimą**. Daugelio minėtų medžiagų paplitimas Baltijos šalyse buvo tiriamas pirmąkart. Buvo tiriami Estijos ir Latvijos paviršinių vandenų bei dugno nuosėdų, nuotekų valymo įrenginių nuotekų bei jų dumblo mėginiai. Be to, siekiant nustatyti galimus Baltijos jūros taršos minėtomis cheminėmis medžiagomis šaltinius, Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje atliktas pavojingų medžiagų koncentracijos

įvairių pramonės šakų bei specifinių taškų, pvz., skalbyklų ir automobilių plovyklų, nuotekose, sąvartynų filtrate ir gyvenamųjų rajonų nuotekose tyrimas.

Kita mūsų vykdyto projekto veiklos sritis – **pavojingų cheminių medžiagų nustatymas įmonėje**. Čia mūsų partneriais buvo 7 Estijos, Latvijos ir Lietuvos įmonės, kurioms projekto komanda padėjo išskirti šiose įmonėse naudojamas chemines medžiagas ir pateikė pavyzdį, kaip sudaryti cheminių medžiagų klasifikavimo ir ženklinimo inventorių. Vadovaujantis tokiu sudarytu inventoriumi, šiose įmonėse buvo nustatytos pavojingos medžiagos ir kartu su ekspertais parengti galimi jų pakeitimo kitomis medžiagomis scenarijai.

Tobulinant aplinkos apsaugos **leidimus**, projekte aktyviai dalyvavo ir visi suinteresuoti subjektai. Reglamentuojant pavojingų medžiagų naudojimą ir jų išmetimą įmonėse, tokie leidimai turėtų vaidinti bene svarbiausią vaidmenį. Tačiau visose trijose Baltijos šalyse ši priemonė taikoma labai paviršutiniškai. Todėl projekto komanda nusprendė paraginti pakeisti nacionalinius teisės aktus, inicijuoti valdžios įstaigų ir įmonių švietimą bei jų kompetencijos didinimą.

Ką nustatėme?

Paviršinių vandenų tyrimo rezultatai parodė, kad **pavojingų medžiagų esama** visų trijų Baltijos šalių **aplinkoje**. Vandens aplinkai pavojingos medžiagos, kurių aptikta Baltijos šalių paviršiniuose vandenyse ir dugno nuosėdose – tai organiniai alavo junginiai, ftalatai, alkilfenoliai ir jų etoksilatai bei polibrominti difenilo eteriai. Tačiau tiriant cheminių medžiagų paplitimą aplinkoje, pastebėta, kad daugumos jų koncentracija nėra didesnė už nustatytą aplinkos kokybės standartą (išskyrus kelis atvejus).

Tiriant pavojingų medžiagų šaltinius, nustatyta, kad labiausiai tikėtina, jog taršos šaltiniais cheminėms medžiagoms šaltiniais Baltijos šalyse galėtų būti metalo apdirbimo ir galvanizacijos pramonė, statybinių medžiagų gamybos pramonė, medienos ir celiuliozės pramonė, cheminių medžiagų, tekstilės ir plastikų gamybos pramonė. Gana daug teršalų į aplinką išleidžiama su automobilių plovyklų ir skalbyklų buitinėmis, pramoninių rajonų ir laivų statyklų nuotekomis.

Vykdamas projektą nustatyta, kad būtina surengti **visuomenės informavimo kampaniją** apie pavojingų medžiagų naudojimą produktuose ir jų poveikį žmonių sveikatai bei aplinkai, ypač akcentuojant namų ūkių vaidmenį teršiant aplinką pavojingomis medžiagomis.

Vykdydami projektą kartu su įmonėmis-partnerėmis **nustatėme, kad reikėtų parengti priemonę, kuri padėtų įmonėms sudaryti savo cheminių medžiagų klasifikavimo ir ženklavimo inventorių**, kad reikia gilinti žinias ir šia tema rengti daugiau mokymų. Taip pat bendradarbiaudami pastebėjome, kad kai kurioms techninėms priemonėms įdiegti, pvz., **pakeisti** procesuose ir produktuose naudojamas pavojingas medžiagas **kitomis cheminėmis medžiagomis, visiškai nebūtinoms stambaus masto investicijos**.

Nagrindėdami galiojančią aplinkos apsaugos leidimų išdavimo sistemą, projekto ekspertai pastebėjo, kad šie leidimai yra netinkami, jei kalbėsime apie aiškų reikalavimą įmonėms užtikrinti tinkamą pavojingų medžiagų valdymą. Iš esmės tokia padėtis yra todėl, kad **trūksta tikslios informacijos apie konkrečias** mišinių, kurie naudojami įmonėse, **sudedamąsias dalis**.

Galime pasidžiaugti, kad įvairių suinteresuotųjų subjektų, pvz., pramonės, įvairių ministerijų, inspekcijų, leidimus išduodančių įstaigų atstovų švietimas skatinant jų tarpusavio bendravimą buvo ypač sėkmingas ir parodė, kad **neformalus visų tokių tikslinių grupių bendravimas yra labai reikalingas ir kad jis padeda inicijuoti dialogą apie tai, kaip reikėtų suvienodinti** pavojingų medžiagų valdymo ir kontrolės įmonėse bei aplinkoje būdus.

Mūsų regione tradiciškai priimamos tik atskirų sektorių politikos, o **kompleksiškai ir holistiškai** mąstyti vis dar sunku. Tačiau šiuolaikinė Europos teisinė sistema darosi vis sudėtingesnė, o teisės aktų sąsajos – dar stipresnės. Tai viena iš problemų, su kuriomis susiduria mūsų regionas ir mūsų įstaigos, kurioms vis dar trūksta kompleksinių įgūdžių ir žinių, tačiau kurios dėl ekonominės krizės pastaraisiais metais smarkiai sumažėjo ir neteko daug kompetentingų darbuotojų.

Ką pasiūlėme ir ko pasiekėme?

Vykdamas projektą, visose trijose Baltijos šalyse **pateikti pasiūlymai dėl valstybinės monitoringo programos tobulinimo ir nacionalinės pavojingų medžiagų mažinimo programos**. Visas pavojingas medžiagas, kurios buvo nustatytos vykdamas šį projektą, tačiau kurių stebėjimas anksčiau nebuvo atliekamas, pasiūlėme įtraukti į valstybines monitoringo programas. Taip pat pateikėme siūlymą atlikti poreikio stiprinti nacionalinių laboratorijų pajėgumus, kuriuos turint būtų galima veiksmingiau įgyvendinti tokių pavojingų medžiagų valdymo politikas, ekonominį įvertinimą. Norint užtikrinti, kad laboratorijos atitiktų šių cheminių medžiagų analizei keliamus kokybės reikalavimus, labai svarbu stiprinti tokių laboratorijų pajėgumus. Pateikėme siūlymus peržiūrėti nacionalinius nuotekų tvarkymo ir jų dumblo valymą reglamentuojančius teisės aktus. Visos tokios priemonės leistų išvengti pakartotinio pavojingų medžiagų išmetimo į aplinką.

Vykdydami projektą parengėme ir įvairių mokymų bei diskusijų metu valdžios įstaigoms ir inspekcijoms pateikėme **siūlymus ir rekomendacijas dėl aplinkos apsaugos leidimų išdavimą reglamentuojančių teisės aktų tobulinimo**. Leidimus išduodančios įstaigos turėjo galimybę produktyviai aptarti galiojančias tvarkas ir veiksmus, kuriuos įgyvendinę, pajustumė teigiamą poveikį.

Teigiamų įvairių suinteresuotų subjektų atsiliepimų bei pripažinimo sulaukė ir šiuolaikiškas požiūris **susieti visus cheminių medžiagų valdymą ir jų išmetimą** į vandens aplinką **reglamentuojančius teisės aktus**. Toks vieningas požiūris padėtų užtikrinti geresnę aplinkos apsaugos kokybę.

Pramonės įmonėms sukūrėme **IT priemonę**, kurios dėka galima nesunkiai apskaityti įmonėje naudojamas chemines medžiagas ir parengti jų inventorių. Nustatyta, kad pavojingų medžiagų **pakeitimas kitomis medžiagomis** yra įmanoma ir būtina praktika. Kartu pabrėžėme, kad paprastai žymiai pigiau kainuoja išvengti pavojingų medžiagų naudojimo gamybos procesuose negu įvykdyti įvairiausių reikalavimus dėl jų naudojimo ir išmetimo į aplinką. Įmonėms parengėme kelis leidinius apie pavojingų medžiagų keitimą. Vykdamas projektą kelioms buitinių cheminių medžiagų, detergentų ir valymo priemonių, statybinių cheminių medžiagų gamybos įmonėms pasiūlytos ir vėliau jose įgyvendintos pavojingų medžiagų pakeitimo kitomis medžiagomis priemonės.

Apie pavojingų medžiagų vaidmenį mūsų kasdiniame gyvenime plačiau visuomenei papasakojome leidinyje „**Yra daugybė priešasčių domėtis pavojingomis cheminėmis medžiagomis**“, kuris sulaukė ypač didelio populiarumo ir patraukė įvairiausių žmonių – pradedant vaikų darželių auklėtojais ir baigiant ministerijų atstovais – dėmesį.

Projekto partneriai:

Koordinuojantis partneris

Baltijos aplinkos forumas, Estija

Estija:

OÜ Hendrikson & Ko

Estijos Aplinkos tyrimų centras

AS Hanza Tarkon

AS Estko

AS Eskaro

Latvija:

Baltijos aplinkos forumas, Latvija

Latvijos Vandens ekologijos institutas (LVEI)

Valstybinė aplinkos apsaugos tarnyba (VAAT)

SIA Tenax

KVADRO, Ltd.

Lietuva:

Baltijos aplinkos forumas, Lietuva

Lietuvos Aplinkos apsaugos agentūra

Vilniaus regioninis aplinkos apsaugos departamentas

Klaipėdos regioninis aplinkos apsaugos departamentas

Šiaulių regioninis aplinkos apsaugos departamentas

AB „Siūlas“

AB „Vakarų laivų gamykla“ (VLG)

Projekto interneto svetainė:
www.baltacthaz.bef.ee

Estija

Kertu-Kirit Sild

Šalies koordinatore

Tel. + 372 6597 028

Faks. + 372 6597 027

El. paštas: kertukirit.sild@bef.ee

Interneto svetainė: www.bef.ee

Latvija

Valters Toropovs

Šalies koordinatore

Tel. + 371 6735 7546

Faks. + 371 6750 7071

El. paštas: valters.toropovs@bef.lv

Interneto svetainė: www.bef.lv

Lietuva

Justė Buzelytė

Šalies koordinatore

Tel. +370 5215 9287

Faks. +370 5213 5068

El. paštas: juste.buzelyte@bef.lt

Interneto svetainė: www.bef.lt

Projektą remia finansinis Europos Bendrijos instrumentas LIFE+ /Projekto Nr. LIFE07 ENV EE 000122/
Estijos Aplinkos apsaugos investicijų centras, Lietuvos ir Latvijos Aplinkos ministerijos, Estijos
Socialinių reikalų ministerija.